

TÖRÖKBÚZA, GÖRÖGDINNYE

Szerbusz öccse, öt török, öt görög hány ember? Kisiskolás korunkban erre a találós kérdésre büszkén vágtuk rá a tizet, jelezve előrehaladott matematikai felkészültségünket. Majd jött a fájó kiábrándulás, miszerint ezek összesen harmincöten vannak (szerb húsz, öt cseh). A beugrató kérdésből – már felnőttként – azt állapíthatjuk meg, hogy népünk jó érzékkel, szellemesen használja fel a különböző etnikumok neveit, akár játékra, szórakozásra is. (A török-görög szójáték persze csak a mi nyelvünkön lehetséges, hiszen másoknál a két nép neve teljesen különböző, pl. angolul: Turkish-Greek)

Népnevekkel legtöbbször olyan tárgyakat vagy fogalmakat jelölünk meg, amikkel korábban nem találkoztunk, vagy amelyek egy adott nép által birtokolt területről terjedtek szét, mint pl. a spanyolnátha, vagy a hongkongi influenza. Ha közismert dolog egy-egy változata valamilyen népcsoport által vált híressé, akkor is hozzátesszük az adott népvét. Ilyenek pl. a skót-szoknya, a svédgomba, vagy a bolgár-kertész. A szoknya a gomba és a kertészkedés mind közismert dolog volt nálunk is, a felsoroltak csupán valamely különbségükkel, sajátosságukkal indokolták a megkülönböztető titulust.

A törökbúza nem más, mint az Amerikában őshonos háziasított gabonaféle, a kukorica. Népünk ezt a növényt nem ismerte, így természetesen az importáló etnikum nevével hozta kapcsolatba, hozzátéve a legfontosabb hazai gabonaféle, a búza nevét. A törökbúza találó elnevezés, jól mutatja, hogy a magyar ember igyekszik mindent érthetően elnevezni ahelyett, hogy gépiesen átvénné az új fogalom nevét, ami számára semmitmondó. A növényt nyilván a törökök hozták be hazánkba, a székelyföldön ma is a törökbúza névváltozatot használják, míg a csonka Magyarországon a kukorica névalak terjedt el.

A török után nézzük a görögöt. A görögdinnye nem újvilági fajta, Európában őshonos. Nálunk is emberemlékezet óta termesztik. A török megszálláshoz hasonlítható hosszas görög jelenlétről nincs tudomásunk, s a hazánkba telepedett görögök létszáma — még Beloiannisz kommunistáival együtt is — olyan csekély, hogy ők semmiképpen sem lehettek a dinnye közvetítői. Korábban, Botond bizánci kalandja idején sem valószínű, hogy a görögök dinnyével fizették volna a hadisarcot. A görögdinnyének tehát - úgy néz ki - semmi köze sincs a görögökhöz.

Dinnye szavunk a Történeti Etimológiai Szótár szerint „természetesen” szláv jövevény. Valóban megvan a legtöbb szláv nyelvben valamilyen alakban (dinja, dinje, dünjá stb.), de csak így, minden jelző nélkül. A görögöket egyik változat sem említi. (Legalább a bulgárok megtehetnék pedig, hiszen ők vannak hozzájuk a legközelebb.) A szlovákoknál azonban találunk egy érdekes variációt; *červená dyňa*. Ez szó szerint azt jelenti, *vörös dinnye*.

Ez érdekes. Ha megkérdezzük embereket, hogy milyen színű a görögdinnye, akkor százból százan azt fogják mondani, hogy zöld. Mi más lehetne, hiszen nemcsak „zölden” zöld, hanem éretten is, mégpedig ragyogó, karakteres árnyalatban. Az igaz, hogy a belseje piros, de ez nem indokolja a vörösdinnye elnevezést. Ilyen alapon a ropogós piros cseresznyét is nevezhetnénk fehér cseresznyének, hiszen belül fehér a húsa.

A vörös dinnye nem egyéb, mint a görögdinnye félrehallása. A görög, török, vörös, göröngy és hasonló szavaink még nálunk is gyakran fölcserélődnek. A kuruc vezér Béri Balogh Ádám nótájában vörös bársony süveg helyett törökbársony süveget is énekelhetünk, vagy fordítva. A velünk élő szláv népek számára az -ö- hang kiejtése legalább olyan problémát jelent — ha nem nagyobb — mint nekünk a sztrapacska, vagy a zmrzlina kimondása. Igyekeznek is elkerülni, pláne ha kettő is van belőle egy szóban. Biztosra vehetjük, hogy a tótok vörösdinnyéje a mi görögdinnyénk félrehallásából keletkezett.

De nemcsak a jóra való tót atyafiak keresztelték át a görögöt vörösre, hanem valószínűleg mi is valami egyéb ö-ö hangzású szót helyettesítettünk a görög népnévvel.

Ez a szó lehetett talán a *göldöny*, ami nem más, mint gombóc. (A TESZ göldény alatt tárgyalja, és felsőnémet eredetűnek véli hozzátéve, hogy „a megfejtés részletei nincsenek teljesen tisztázva.”) A göldöny ugyanolyan gömbölyű dolgot jelöl, mint a göröngy, amiből göröngyér-göröncsér-gölöncsér szavaink alakultak. Ezt az említett szótár gelencsérnek ismerteti, ezúttal éppen szláv eredettel. A gölő egyébként golyó szavunk magas hangrendű változata. A kőből készült golyó (kőgolyó=KGL) pedig nem egyéb, mint egy népszerű játék, a kugli fontos kelléke. Innen nyerte a nevét a játék és nem a bajor-osztrák *khugl*-ból, mint azt a sokat emlegetett tudós könyv állítja.

A dinnye jellemzője a zöld szín mellett a gömbölyű forma, ami indokolja a göldöny elnevezést. Talán a korabeli piacokon együtt árulták a friss tejes kukoricát az üde

zöld gölődinnyel, és a kofa egész nap ezt kántálta: törökbúzát, gölődinnyét tessék, törökbúzát gölődinnyét tessék ...!

A normális észjárású emberek hamarosan észrevették a rokonságot.

Ha a búza török, akkor a dinnye görög. Ez csak természetes.